

BACHELOROPPGAVE

Hvilken betydning har forholdet mellom kjønn og aggresjon for hvordan mobbing kommer til uttrykk hos barn i grunnskolen?

What is the significance of the relationship between gender and aggression for how bullying is expressed by children in primary and lower secondary school?

Synne Bjørheim Gjesdal

Bachelor i sosialt arbeid

Fakultet for helse- og sosialvitenskap/Institutt for velferd og deltaking

Innleveringsdato: 24.05.2019

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. *Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.*

Abstract

In this thesis, the various ways in which boys and girls are bullied and how this can be linked to how they exercise aggression is discussed. Among other things, various forms of bullying and aggression are explained and discussed in itself and in regard to gender. There has for a long time been a general consensus in the research of bullying, that boys mainly bully in violent and verbal ways, while girls bully almost exclusively through gossip, looks and exclusion. This theory is up to debate. Several studies are used to discuss this, among others a large meta-study from 2008, that suggests that boys both actually resort to physical offenses, but at the same time are equally involved in indirect offenses like girls. Proactive aggression and its goals - power and affiliation - show strong correlation with bullying in both boys and girls, and appears to be the central cause factor in bullying. Other theories for the possible causes for bullying are divided into two categories: cultural and biological. Many studies have been done, and nothing is really determined. More research needs to be done, maybe especially in regard to unconventional theories, like violent bullying among girls and indirect aggression among boys,

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Avgrensning av problemstilling	5
1.2 Begrunnelse for valg av tema	5
1.3 Oppgavens struktur	7
2.0 Metode og fremgangsmåte	7
2.1 Gjennomgang av litteratur	8
2.1.1 Søkeprosess	8
2.1.2 Angitt litteratur	9
2.2 Kildekritikk	10
3.0 Mobbing, aggresjon og kjønn	11
3.1 Hva er mobbing?	11
3.1.1 Varianter av mobbing.....	12
3.1.2 Direkte og indirekte mobbing	13
3.2 Hva er aggresjon?	13
3.2.1 Varianter av aggresjon	14
3.3 Aggresjon og mobbing	15
3.3.1 Aggresjon blant gutter og jenter.....	17
4.0 Teoretisk drøfting	18
4.1 Hvordan er mobbeatferd kjønnnet?	18
4.1.1 Mobber jenter mer indirekte?.....	19
4.1.1.1 Hvorfor forekommer indirekte mobbing oftere blant jenter?.....	20
4.1.2 Motstridende resultater	20
4.1.2.1 Vold hos jenter	21
4.1.2.2 Hvorfor går indirekte mobbing blant gutter under radaren?	22
4.2 Hva er årsakene til at mobbeatferd er kjønnnet?	23
4.2.1 Kulturelle oppfatninger / forventninger	23
4.2.1.1 Kulturelle årsaker til jenter at jenter mobber mindre direkte	24
4.2.1.2 Kulturelle årsaker til at gutter mobber mer direkte enn jenter	25
4.2.2 Biologiske årsaker	26
5.0 Avslutning	26
6.0 Litteraturliste	28

1.0 Innledning

Alle elever i den norske skolen har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Dette er oppgitt i Opplæringsloven, § 9 A-2 (2002). Likevel er det over 27 000 barn og unge i norsk skole som blir mobbet flere ganger i måneden (Wendelborg, 2019, s. xii). I *Elevundersøkelsen 2018/19* oppgir flere jenter at de blir mobbet enn gutter gjør (Wendelborg, 2019, s. 7), og flere gutter enn jenter oppgir at de har mobbet andre (Wendelborg, 2019, s.14). Mobbing er en omfattende problematikk som er viet mye oppmerksomhet. Flere ulike program og fremgangsmåter har blitt dannet og utprøvd på ulike skoler i flere år, med hensikt i å forhindre og motvirke det, og mange har vært vellykket i ulike grader. Mobbing har blitt redusert i løpet av de siste årene, men det er fortsatt et problem.

For denne oppgaven har jeg valgt følgende problemstilling:

«Hvilken betydning har forholdet mellom kjønn og aggresjon for hvordan mobbing kommer til uttrykk hos barn i grunnskolen?»

Denne problemstillingen har jeg valgt gjennom å stille tre underspørsmål:

- Hva er forholdet mellom mobbing og aggresjon?
- Er mobbeatferd kjønnnet, og i så fall; hvordan er den ulik blant gutter og jenter?
- Hva er årsaken til at mobbeatferd er kjønnnet? (dvs hvorfor er det slik at gutter har mer aggressiv mobbeatferd enn jenter? Er det nødvendigvis slik, eller kan man forklare funn på andre måter?)

Jeg vil undersøke de eventuelle forskjellene for hvordan jenter og gutter utøver aggresjon, og hvordan dette kommer fram i mobbing. Det har lenge vært en bred oppfatning om at mobbing hos jenter hovedsakelig og nesten utelukkende skjer på et psykisk plan, gjennom for eksempel baksnakking, utestenging og blikk, mens mobbing hos gutter skjer på mer fysisk og konkret plan, gjennom fornærmelser og vold (Roland, 2012; Lagerspetz, Björkquist & Peoltonen, 1988, s. 404). Jeg vil undersøke hva litteraturen sier om denne påstanden, og eventuelt årsaker til at det er slik. Jeg er nysgjerrig på om det er mer psykisk mobbing hos gutter enn det som tradisjonelt er trodd, og om jenter kanskje er mer voldelige enn man tror.

1.1 Avgrensning av problemstilling

Jeg har valgt å avgrense problemstillingen til å omhandle elever på grunnskolen, altså i aldersgruppen 6 til 16 år. Dette er fordi man kan argumentere for at mobbing hender på en mer «konkret» måte på grunnskolen, i forhold til blant voksne, og det er mer tilgjengelig forskning rundt barn i denne alderen og på denne arenaen. Hovedfokuset i denne oppgaven vil være «tradisjonell» mobbing, i form av mobbing som foregår hovedsakelig ansikt til ansikt (Læringsmiljøsentret, 2017), fremfor digital mobbing. Videre har jeg valgt å fokusere på forskning fra vestlige land, særlig USA og Skandinavia, da det meste av den aktuelle forskningen som jeg fant var gjort i og av disse landene.

1.2 Begrunnelse for valg av tema

I 2018 svarte 66 prosent av elevene på grunnskolen at de jevnlig blir kalt stygge ting og ertet på en sårende måte. 46 prosent blir holdt utenfor og baksnakket, mens 24 prosent opplever fysisk mobbing (Wendelborg, 2019). I og med at det er så mange som går gjennom dette i hverdagen, er det et tema som er aktuelt og bør utforskes. Mobbing er et sosialt fenomen som preger og former mange liv, og kan føre til flere ulike psykiske vansker senere i livet. Faktisk er den største enkeltårsaken til psykiske helseplager hos barn og unge at en er utsatt for mobbing (Psykologisk tidsskrift, 2013 i Moen, 2015). Moen (2015) skriver at depresjon, posttraumatisk stresslidelse og angst er blant de psykiske sykdommene som en mener har sammenheng med det å bli mobbet. Plager som skolevegring, muskel- og skjelettproblemer, søvnevansker, anspenhet, konsentrasjonsvansker, hodepine og mage-tarmsykdommer er også kjente konsekvenser av å bli mobbet over lang tid (Moen, 2015).

Det er ikke bare blant mobbeofrene dette får negative konsekvenser. Også mobberne er i risiko for å utvikle problemer. Moen (2015) skriver videre at de som mobber lærer at det gir gevinst å utføre negative handlinger og å bryte normer og regler. Dette fører ofte til at å være krenkende mot andre blir en del av deres handlingsmønster, og de fortsetter med dette når de er ferdige på skolen. Dette leder ofte til at de, som en konsekvens av dette handlingsmønsteret, blir utstøtt når de blir eldre. Dette kan, og vil ofte, føre til ensomhet, rusproblemer og depresjon (Moen, 2015, s. 24). Mobbing er ikke bare et mellommenneskelig problem, men også et sosialt problem. Mobbere i form av både gutter og jenter risikerer å vokse opp til å bli mobbere på arbeidsplasser, personer som trakasserer andre seksuelt, voksne mishandlere, eller voldelige i parforhold (Pepler et al.; Hoffman i Catanzaro, 2011). Mobbere

er dessuten overrepresentert i kriminalstatistikken (Moen, 2015, s. 24). Alle disse vanlige konsekvensene, både psykiske helseplager, rusproblematikk og kriminalitet er tema som er relevant i sosialt arbeid. Som fremtidig sosialarbeider ser jeg det derfor som svært relevant å ha forståelse og innsikt i årsakene og konsekvensene for mobbing. I tillegg til at mobbing er aktuelt, er mye av grunnen til at jeg har valgt å skrive mobbing og kjønn i denne oppgaven at jeg synes det er både viktig og interessant.

I tillegg til at konsekvensene av mobbing er relevante til faget, er det også en mer konkret relevans som er verdt å nevne. Sosialarbeidere arbeider innenfor flere ulike yrkesområder, med ulike jobber, og en av dem er som miljøarbeidere/-terapeuter på skoler. Her arbeider og hjelper en elevene med flere forskjellige områder, og mobbing er en av de vanligste (Gustavsson, 2004). Vanligvis er antallet miljøarbeidere begrenset til en eller to i Norge. Et eksempel på hvor viktig det kan være med miljøterapeuter på skoler er Trudvang skole i Sogndal kommune, der det er ansatt 12 barnevernspedagoger, sosialarbeidere og vernepleiere i form av miljøarbeidere, i stedet for assistenter. På denne måten kan lærere fokusere på undervisning, helsesøstre kan fokusere mer på fysisk helse, og sosionomer kan det de har spesialisert seg innen; sosialt arbeid. I 2016 hadde denne skolen det beste elevmiljøet i landet, ifølge skolens elevundersøkelse (Odland, 2018). Dette antyder at sosialarbeidere kan ha en stor innvirkning på omfanget av mobbing og elevenes psykososiale miljø på skolen.

I tillegg til at mobbing er relevant til sosialt arbeid, er det også verdt å peke ut hvorfor sosialarbeidere bør være opptatt av kjønn. Oltedal (2013) skriver at kjønn kan relateres til hvordan byrder, ressurser og muligheter er forskjellig fordelt mellom mennesker i et samfunn. I og med at vi arbeider med å løse, forebygge og redusere sosiale problemer er dette temaet aktuelt. Som de fleste andre grunnskoleelever opplevde jeg at mobbing i større eller mindre grad ofte var en del av skolegangen. Gjennom min skolegang var det den relasjonelle og indirekte mobbingen som var mest vanlig. Ofte foregikk dette under de voksnes radar, og ble bagatellisert som vanlig «jentedrama», som måtte ordnes opp i selv. Dette mistenker jeg at kan oppleves som urettferdig, da det kan tenkes at det muligens ville blitt tatt mer på alvor hvis mobbingen hadde vært mer konkret og synlig, altså mer direkte. Forskning viser at det er mye større sjanse for at voksne griper inn i situasjonen når mobbingen er fysisk eller verbal enn når det forløper seg på mer indirekte måter (Flack i Lansend, 2012). Samtidig kan en undres om det er det likt blant gutter, og direkte mobbing hos dem blir avfeid som «typiske guttegreier». Det å ikke bli trodd kan føre til ytterlige utfordringer for mobbeofferet, da

mobbingen dermed får utviklet seg, og ofrenes problemer vil vokse og bli vanskeligere å reparere (Moen, 2015, s. 28). En viktig forutsetning for å forebygge mobbing er at ansatte på skoler får klarere rammer rundt dette, ved å vite hva mobbing er, og hvordan det foregår (Moen, 2015, s. 15).

1.3 Oppgavens struktur

Den valgte problemstilling, vil bli forsøkt besvart gjennom flere momenter. Jeg vil først gjøre rede for metoden og litteraturen jeg har anvendt i oppgaven. Deretter gjøres det rede for noen av mange foreliggende definisjoner på hva som kan betegnes som mobbing. Fokuset rettes mot noen av de mest profilerte forskerne i dette faget sine definisjoner, blant annet Dan Olweus og Erling Roland. Videre gjør jeg rede for de ulike formene for mobbing. Deretter vil jeg gjøre rede for hva som betegnes som aggresjon og noen ulike typer som faller under det. Til slutt i dette kapittelet vil jeg drøfte forholdet mellom mobbing og aggresjon.

Etter dette kommer den teoretiske drøftingen av hovedproblemstillingen. Jeg skal sammenligne dem og redegjøre for statistiske forskjeller i ulik litteratur. Her omhandles det først noen av de mange studier på forekomsten av mobbing, hos gutter og jenter, som har bakgrunn i aggresjonsforskning. Deretter drøftes det om mobbeatferd egentlig er kjønnnet, og deretter drøfte de eventuelle forskjellene. Videre vil jeg diskutere om jenter muligens er mer voldelige enn tradisjonelt trodd, og om hvorfor indirekte mobbing ikke blir registrert i like stor grad som hos jenter.

I neste del innen den teoretiske drøftingen drøftes det rundt årsaken for at mobbeatferd er ulik blant gutter og jenter. Her skiller jeg mellom to kategorier for årsaksforklaringer: Den kulturelle og den biologiske.

2.0 Metode og fremgangsmåte

Når en tar valget for hvilken metode en skal bruke i en oppgave, velger man en framgangsmåte for å hente inn kunnskap. Det er i tillegg et middel for å komme frem til ny kunnskap og for å løse problemer (Dalland, 2012). I denne oppgaven har jeg valgt å finne kunnskap og data ved bruk av den kvalitative forskningsmetoden *litteraturstudie*, også kalt sekundærstudier. Ved bruk av denne metoden vil jeg reanalysere, vurdere og tolke kunnskap

og data fra tidligere litteratur og studier gjort av fagfolk. Jeg har anvendt sekundærlitteratur, men også primærkilder der det har vært mulig. Oppgaven vil hovedsakelig være slik Dalland beskriver sekundærstudier; «en kunnskapsoppsummering basert på en kritisk gjennomgang og vurdering av primærstudier» (Dalland, 2012). Gjennom denne metoden vil jeg forsøke å oppnå en viss kunnskapsoversikt for å finne ut hva vi vet, og hva vi mangler kunnskap om i forhold til problemstillingen. Jeg vil sette meg grundig inn i forskningsområdet, skape en helhetlig fremstilling av temaet, og dermed få svar på den aktuelle problemstillingen, og jeg tror denne metoden er den best måten å gjøre dette på. Jeg har prioritert å kartlegge hva man allerede vet om kjønnsforskjeller i aggresjon og mobbing, fremfor å utføre en ny undersøkelse, med alt det innebærer. Jeg ønsker å se på dette i et bredt perspektiv, der jeg får med flest mulig resultater. I og med at rammene til dette prosjektet tilbyr begrenset med tid og ressurser, hadde jeg ikke hatt mulighet til å utføre en undersøkelse av ideell størrelse eller omfatning selv. Dessuten vil jeg tro at om en skal se mobbing og aggresjon i et kjønnsperspektiv, vil en gjerne sette sammen flere ganske ulike komponenter. Jeg antar at det lar seg lettest å gjøre gjennom dette.

Ulemper med denne metoden kan være at det kan være vanskelig å velge ut hvilken litteratur en skal bruke. Det er derfor greit å vite hvordan man finner god og relevant forskning.

2.1 Gjennomgang av litteratur

Jeg har gjennom søk gjennom søkemotorer og databaser som Oria og Google Scholar, og leting på biblioteket, funnet flere litteraturkilder som er relevante for denne tematikken.

2.1.1 Søkeprosess

Gjennom søkeprosessen har ulike databaser blitt benyttet for å finne relevant litteratur og data. For å snevre ned utvalget og å gjøre arbeidet mer håndterlig, ble noen kriterier utarbeidet. Noen av kriteriene var språk (engelsk og norsk), geografi (vestlige land) og tid (etter 1990). Jeg har hovedsakelig benyttet meg av søkemotoren «Oria» i litteratursøket. Valget av denne databasen ble gjort ut fra anbefaling av Høgskulen på Vestlandet, og fordi det er den største databasen jeg har tilgang på, som i tillegg er lett tilgjengelig. Flere søkeord har blitt prøvd ut, som «mobbing/bullying», «kjønn/gender», «aggresjon/aggression», «skolemobbing» og «guttemobbing/jentemobbing». Disse søkeordene ga meg mange treff, og jeg måtte vurdere om søkene var for generelle. Jeg så det lite hensiktsmessig å bruke tid på å

gå gjennom alle resultatene når det var så mange, og forsøkte derfor å kombinere med andre søkeord, for å få mer relevante og konkrete resultater. Etter oppfordring fra HVL brukte jeg bindeordet «AND» for å kombinere ulike søkeord. Denne metoden ga meg færre og mer relevante treff, og jeg fikk en bedre oversikt over aktuelle artikler. Flere av hovedkildene har jeg funnet gjennom kjennskap jeg allerede til etablerte mobbeforskere i Norge, som Dan Olweus og Erling Roland, som lenge har forsket på emnet og skrevet ulik relevant litteratur. Jeg søkte derfor også etter disse navnene i tillegg til aktuelle søkeord. Etter hvert som relevant litteratur i form av både studentoppgaver, artikler og bøker ble funnet, fant jeg mer god og relevant litteratur i litteraturlistene deres, som belyste temaet fra nye vinkler.

2.1.2 Angitt litteratur

For å gjøre rede for mobbing har jeg blant annet benyttet meg av «Slik stopper vi mobbing – en håndbok» av Erlend Moen (2015). Det er en egen styrke at den ble utgitt i 2015, da ny forskning på feltet er representert. Forfatteren har her samlet forskning og litteratur fra flere aktuelle fagfolk, og dannet en ganske helhetlig oversikt over hvordan mobbing fungerer. Fordi dette er en sekundærkilde, og ikke en fagfelleverdert bok, vil jeg bruke den som et verktøy i oppgaven, men ikke som en hovedkilde.

Videre i arbeidet for å innhente kunnskap om kjønnsforskjeller innen aggresjon, og dermed innen mobbing har jeg blant annet brukt en artikkel kalt «Indirect aggression, bullying and female teen victimization: a literature review», som er skrevet av Mary F. Catanzaro. Selv om forfatteren ikke er veldig anerkjent innen fagområdet, virker artikkelen god og aktuell, da den tar for seg og litteratur i forhold til mobbing blant ungdom og er fagfelleverdert. I tillegg er den skrevet i 2011, så den er relativt ny.

I og med at jeg skal se på mobbing sett i lys av aggresjon, har jeg blant annet valgt å ta mye utgangspunkt i Erling Roland og Thormod Idsøe sin artikkel «Aggression and bullying». Den ble gitt ut i 2001, som betyr at det er eldre litteratur, men jeg har likevel valgt å benytte meg av den fordi det er en primærkilde, og Roland regnes for å være en av de viktigste forskerne innen mobbing. I tillegg er den fagfelleverdert.

«Mobbingens psykologi – hva kan skolen gjøre?» er skrevet av Erling Roland, som er utdannet lærer, professor i pedagogisk psykologi og har en doktorgrad i pedagogikk. Han

hadde forsket på mobbing i over 30 år da boken ble gitt ut i 2012. Han var i tillegg med på å legge frem verdens anti-mobbeprogrammet «Zero», og er en av de mest siterte forskerne innen mobbing.

I tillegg til disse kildene har jeg også brukt mye ulike fagstoff skrevet av Dan Olweus, som har vært tilknyttet Universitetet i Bergen i over 40 år som professor i psykologi. Han har forsket på mobbing like lenge, og betraktes som grunnleggeren av dette forskningsområdet. I tillegg er han den internasjonalt mest siterte forskeren innen psykologi og pedagogikk i Norden. Han står bak det anerkjente anti-mobbeprogrammet «Olweusprogrammet», som er innført på et stort antall skoler, i blant annet Sverige, USA, Litauen, Norge og Island; med pilotprosjekt gående i, Brasil, Mexico og Tyskland.

En annen forfatter som jeg refererer mye til i oppgaven er Peter K. Smith. Han er en nå pensjonert, men anerkjent professor innen psykologi på Goldsmith College under University of London, der han blant annet ledet enheten for skole- og familievitenskap fra 1998 til 2011. Han har blant annet vært forfatter, medforfatter og medredaktør av 28 bøker. Dessuten er han et æresmedlem av «the European Antibullying Network» og «the Antibullying Alliance» i Storbritannias. I senere tid har han blitt tildelt flere priser for arbeidet sitt, inkludert en æresdoktorgrad ved Universitetet i Wien.

2.1.3 Kildekritikk

Det er viktig å være kritisk til kildene en bruker i en oppgave (Dalland, 2013). Jeg har funnet både artikler og bøker gjennom ulike søk innen databaser. Den største utfordringen som har vist seg når det kom til kildekritikk for denne oppgaven har vært å vurdere hvor relevante litteraturen er i forhold til når den ble utgitt. De fleste og tilsynelatende beste bøkene og artiklene om emnet, ble skrevet og utgitt fra i slutten av 90-tallet til begynnelsen av 2000-tallet. Det kan tenkes at grunnen til at det er slik, er fordi de mest anerkjente forskerne på dette fagfeltet, var mest aktive på denne tiden. Det kan stilles spørsmål ved hvor aktuelle disse funnene er nå, og om det er mulig å generalisere dem til dagens populasjon av barn og unge.

Det er også verdt å nevne at litteratursøket jeg gjennomførte ikke var særlig systematisk. Mer fyldig på kildekritikken. Jeg har gjort mange valg og fått mye god litteratur og et godt utgangspunkt, men det er noen svakheter. Det kan ha lagt mye føringer på hva jeg har funnet,

og utvalget av artikler kan som følger av dette bli skeivt og preget av forfatterne jeg legger mest vekt på sine forståelser, perspektiver og tolkning. Det kan være med å svekke helhetsforståelsen for faget, men jeg har likevel forsøkt å være kritisk og få med mest mulig ulike og troverdige perspektiver i oppgaven, og opplever at jeg har fått til noen viktige diskusjoner.

3.0 Teoretisk perspektiver på mobbing, aggresjon og kjønn

Her skal jeg ta for meg forskjellige begrep som er viktige for denne oppgaven. Jeg vil først definere begrepet «krenkelser», før jeg tar for meg mobbing og aggresjon.

Krenkelser viser til negative enkelthendelser som kan inngå i trakassering, mobbing og diskriminering (NOU 2015:2: s. 31 i Eriksen & Lyng, 2015, s. 8). I motsetning til mobbing, antyder ikke krenkelser på samme måte en intensjon hos den som krenker, og en krenkelse må ikke heller nødvendigvis foregå flere ganger (Eriksen & Lyng, 2015, s. 8).

3.1 Hva er mobbing?

En definisjon på mobbing som har bred støtte i ulik litteratur (Olweus, 2017) er Olweus og Roland sin definisjon fra 1983: «Det er mobbing/plaging når ett eller flere individer, gjentatte ganger og over tid, blir utsatt for negative handlinger fra ett eller flere andre individer» (1983, s. 3). Det er også stor enighet om at i at for at det skal være sett på som mobbing, må det være med en negativ handling som skjer med vilje gjentatt over tid (Roland, 2012).

I tillegg er det verdt å nevne at siden Olweus og Roland utarbeidet denne definisjonen av mobbing på 80-tallet, har en ny del blitt lagt til på den allmenne definisjonen. Det presiseres at det er til stede et element om ubalanse i styrkeforholdet mellom de to partene. Ifølge Roland (2012) har den som blir utsatt for plaging, vanligvis ikke har så lett for å forsvare seg. De er gjerne litt hjelpeløse. Det er ikke snakk om plaging eller mobbing når det er krangel mellom omtrent like sterke individer (2012, s. 24). Olweus nevner også at ubalanse i maktforhold er et viktig kriterium for å avgjøre om mobbing er til stede eller ikke (Olweus, 2017).

Moen (2015) påpeker dessuten at det er tre hovedelementer i den allmenne definisjonen av mobbing, som omhandler de samme faktorene som Rolands definisjon: 1. Mobbing går ut fra et ujevnt forhold i styrken mellom plager og offer, 2. det er negative eller ondsinnede handlinger rettet mot et offer fra én eller flere personer, og 3. det forløper over tid (2015, s. 16).

Definisjonen av mobbing jeg vil forholde meg til er derfor Roland (2012) sin da det er bred enighet om denne blant skoleforskere som studerer skolemobbing. Ifølge Roland kan mobbing defineres som: «fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» (Roland, 2012, s. 25).

Det er ellers verdt å argumentere for at selv om den tradisjonelle definisjonen av mobbing vanligvis innebærer at plagingen pågår over tid, kan episoder som finner sted en enkelt gang også defineres som mobbing, ifølge Roland og Vaaland (2006, s. 8). Ifølge Monks (2011, s. 3) kan enkelttilfeller være så rystende og skadende for offeret, at de lever i frykt for at det skal skje igjen.

3.2.1 Varianter av mobbing

Som tidligere nevnt, er mobbing blant annet en betegnelse på gjentatte negative handlinger. Disse handlingene, eller krenkelsene, som Moen kaller dem, kan variere i form og omfang (2015, s. 18). Psykologiprofessoren Peter K. Smith (2011, s. 43) hevder at selv om det finnes flere typer aggresjon og mobbing, er det noen hovedtyper:

- Fysisk: slag, sparking, stjeling eller ødelegging av eiendeler
- Verbal: håning, erting og truing.
- Sosial ekskludering: systematisk utfrysning/ekskludering fra sosiale grupper
- Relasjonell: spredning av negative rykter, og å gi beskjed til andre om å ekskludere noen
- Digital: bruk av teknologi som internett og mobil

3.1.2 Direkte og indirekte mobbing

Som nevnt kan mobbing foregå på ulike måter, men når det er sagt, skiller man hovedsakelig mellom to typer mobbing: åpen/direkte mobbing og skjult/indirekte mobbing.

Den første formen for mobbing eller aggresjonsutøvelse, der offeret blir fysisk eller verbalt angrepet er det man kaller direkte eller åpen mobbing (Flack i Landsend, 2012;

Denne typen mobbing blir ofte henvist til som åpen aggresjon eller mobbing, fordi det vanligvis er tydelig og lett for andre å fange opp, fordi det hender ute i det åpne (Flack i Landsend, 2012; Olweus, 2000)

Sosial ekskludering og relasjonell mobbing er mobbformer som kommer inn under det vi definerer som indirekte eller skjult mobbing. Her er kjennetegnene mer intrikate, og vanskeligere for voksne å registrere. Disse mobberne manipulerer relasjoner, og påfører ofrene smerte på skjulte måter (Myklebust., 2015, s. 12). Mobberne som er involvert legger ofte mye energi i å holde mobbingen skjult, og offeret blir derfor sjelden trodd av voksne personer, ofte blant annet fordi det er vanskelig å identifisere. Likevel kan det fortsatt være synlig, om man vet hva man skal se etter (Myklebust., 2015, s. 14) Denne typen trakassering blir ofte referert til som «jentemobbing», fordi det er en vanlig oppfattelse at denne formen for mobbing er vanligst blant jenter (Myklebust., 2015, s. 19). Indirekte mobbing blir ofte bagatellisert av voksne, særlig når det hender mellom jenter. Det blir gjerne avblåst som misforståelser, jentekonflikter, venninnetrøbbel eller krancling som bør ordnes opp i på egen hånd (Roland & Vaaland, 2006, s. 64). Samtidig formidler skoleansatte at de mindre synlige formene for mobbing og krenkelser har økt, mens de fysiske og synlige formene nesten ikke forekommer lenger. De hevder at det er slike former for krenkelser og mobbing som oftest oppleves som vanskeligst å løse for de voksne (Eriksen & Lyng, 2015, s. 8).

3.2 Hva er aggresjon?

Ordet «aggresjon» blir generelt sett brukt om en handling som er negativ og bevisst rettes mot andre (Smith, 2011), der intensjonen er å skade (Roland, 2012). Men aggressivitet kan også være et trekk ved en person, som gir en stabil tendens til å utføre negative handlinger.

Aggresjon er dermed ulike former for slike handlinger (Berkowitz, 1993 i Roland & Vaaland, 2006, s. 16). Som tidligere nevnt er en del av den allmenne definisjonen på mobbing «negative eller ondsinnede handlinger rettet mot et offer fra én eller flere personer».

Roland (2012) skriver at mobbere ofte skiller seg tydelig ut fra andre når det gjelder aggressivitet som personlighetstrekk, og at det peker seg ut som den viktigste årsaken til å plage andre. I tillegg predikerer det antisosial atferd generelt (Berkowitz, 1993; Loeber & Farrington, 2001 i Roland, 2012, s. 50).

Oppmerksomhet mot indirekte former for aggresjon har ført til større interesse for potensielle kjønnsforskjeller innen aggresjon. Noen har argumentert for at selv om gutter utøver mer direkte aggresjon enn jenter, er indirekte former for aggresjon muligens mer vanlig for jenter enn gutter (Björkquist et al. 2001, Crick, 1997 i Card, Stucky, Sawalani & Little, 2008, s.1186). Dette vil diskuteres mer utover i oppgaven.

Når man hører ordet aggresjon tenker en gjerne på sinne, skriking og muligens voldelighet. I noen sammenhenger er det nettopp det det er, men i andre tilfeller, kan det finne sted på helt andre måter. Det finnes altså flere ulike former for aggresjon.

3.2.1 Varianter av aggresjon

Det er vanlig å dele inn aggresjon i ulike varianter. Roland (2012) skriver at det er særlig viktig å skille mellom proaktiv aggresjon og reaktiv aggresjon, fordi de begge predikerer tendens til mobbing i svær ulik grad (s. 50).

Reaktiv aggresjon er gjerne det første man tenker på når en hører ordet «aggresjon». Reaktiv aggresjon kan defineres som en tendens til å bli sint i møte med provokasjoner eller frustrasjoner, og at en lar sinnet få utløp i negative handlinger (Dodge, 1991 i Roland & Vaaland, 2006, s. 16). Dodge (1991) skriver at negative handlinger utløst av frustrasjon, nedverdiggelse eller lignende ofte blir kalt reaktiv aggresjon innen moderne psykologi (i Roland & Idsøe, 2001). I tilfeller med reaktiv aggresjon fremkaller den frustrerende hendelsen en negativ følelse, ofte forstått som sinne (Roland & Idsøe, 2001, s. 447).

Proaktiv aggresjon er imidlertid den varianten som tydeligst framstår som en av de viktigste forklaringene på hvorfor enkelte mobber andre (Moen, 2015, s. 22). Proaktiv aggresjon er en oppførsel som er ansett som et verktøy for å oppnå et utfall som den aggressive personen vil ha (Berkowitz, i Roland & Idsøe, 2001, s. 448). Moen definerer det som «en intendert negativ

handling, hvor målet er å oppnå makt eller tilhørighet ved å påføre andre skade» (2015, s. 22). Denne typen aggresjon er ikke utløst av frustrasjon slik som reaktiv aggresjon er, men er i stedet en strategi motivert av muligheten for sosiale eller materielle belønninger (Card & Little i Moen, 2015, s. 22; Roland, 2012, s. 53).

Moen (2015) hevder at en annen betegnelse på denne type aggresjon er *relasjonell aggresjon*. Crick i Merrell mfl. (2006) beskriver relasjonell aggresjon som en subtil form for aggresjon som skader andre gjennom å ramme og/eller true deres forhold, følelsen av å bli akseptert, og inkludering blant jevnaldrende. Moen hevder det er to ulike begrep som betyr det samme, fordi gevinsten og stimulansen som regel er en følelse av makt over offeret og tilhørighet innen jevnaldergruppa i begge typene (Crick et al. i Moen, 2015, s. 22; Dodge, 1991 i Roland & Idsøe, 2001, s. 16). Hvis det ikke betyr det same, er det i så fall utfordrende å forstå hva som i bunn og grunn faktisk skiller relasjonell og proaktiv aggresjon. Muligens kan det særegne trekket til relasjonell aggresjon, først og fremst være at det finner sted i allerede etablerte relasjoner. I tillegg er målet her sosial status. Mens proaktivt aggressive barn ofte er populære blant jevnaldrende, er derimot de relasjonelt aggressive barna oftest mislikt blant andre barn (Øwre, 2013, s. 16-17).

Det er to hovedfaktorer som skiller reaktiv og proaktiv aggresjon: Den sosiale hendelsen som utløser oppførselen og følelsene involvert hos den som er aggressiv. Reaktiv aggressivitet er tendensen til å uttrykke negativ oppførsel når en er sint, mens glede eller stimulering dominerer proaktiv aggressivitet. Disse følelsene oppstår ved å dominere eller ydmyke offeret når man angriper dem for å oppnå makt eller tilhørighet (Berkowitz; Dodge; Lazarus; Sutton et al. i Roland & Idsøe 2001).

3.3 Aggresjon og mobbing

Som tidligere nevnt, er det to avgjørende dimensjoner til proaktiv aggresjon: Makt og tilhørighet. Aggressoren stimuleres som regel av, eller har mål i å oppnå en av, eller begge disse følelsene (Roland, 2007; Roland & Idsøe, 2001). Gjennom å være flere som mobber sammen, oppleves ofte en ansvarsfraskrivelse (Simmons, 2002). Når flere personer mobber en person i fellesskap, vil de trolig være enige om at offeret har negative egenskaper. Denne enigheten i tillegg til opplevelsen av at det er en utenfor øker ofte tilknytningen mellom medlemmene i gruppen (Graumann; Newcomb; Roland i Roland & Idsøe, 2001). Derfor kan

positiv stimulering i form av tilhørighet være tilstede med kollektiv, proaktiv aggresjon, i tillegg til den positive følelsen av makt i forhold til offeret (Roland & Idsøe, 2001, s. 448). Denne maktfølelsen aktualiseres ved offerets avmakt. Igjen vinner mobberne på kontrasten mellom posisjonene makt eller avmakt. Det som gir et tap for offeret medfører tilsvarende gevinst for den andre parten. Plagerne ivaretar sitt behov for makt og tilhørighet gjennom aggressive handlinger mot en person, som blir en bekreftelse på mobbernes posisjon ved sitt egen utenforskap og avmakt (Roland & Vaaland, 2006, s. 16-17). Begge hoveddimensjonene innen proaktiv aggresjon inngår i altså i kollektiv mobbing: maktdimensjonen, som gjelder overfor offeret, og tilhørighetsdimensjonen som er innen forholdet mellom aggressorene (Roland & Idsøe, 2001, s. 448).

Det kan altså virke som at selv om maktmotivet kan være like relevant for mobbere som mobber andre på egenhånd, kan tilhørighetsaspektet være lite aktuelt som motiv i slike sammenhenger (Roland & Vaaland, 2006). Roland og Idsøe (2001, s. 448) argumenterer derimot for at mobberen muligens se en bredere sosial kontekst, f.eks. tilstedeværelsen av tilskuere, og bli stimulert av dette i en tilhørighetskontekst. Roland og Vaaland (2006) skriver at tilhørighetsmotivet den sterkeste stimulansen i forhold til mobbe-atferd, både for gutter og jenter.

Likevel blir uvennlighet og aggresjon av mange forskere regnet som et gjennomgående fellestrekk når det kommer til mobbing (Høistad, 1999; Olweus, 2000; Roland, 2012). Eksempelvis definerer Smith (2007) mobbing som gjentatt aggresjon hvor det er ubalanse i makt (s. 66). Pepler, Smith og Rigby beskriver også mobbing som en form for aggresjon som kommer fram i konteksten til et forhold (Pepler et al., 2004). En svært viktig dimensjon til aggresjon og aggressive handlinger er ifølge Roland (2012) intensjon. I og med at mobbing oftest defineres som en aggressiv handling, og aggresjon, som tidligere nevnt, ofte defineres som en handling der intensjonen er å skade, er det rimelig å si at hensikten med mobbing ofte er å skade mobbeofferet på et eller annet vis. Men betyr det at alle som mobber, gjør det bevisst og med vilje? Ut fra disse definisjonene virker det slik. Samtidig kan det tenkes at mobberer selv ikke alltid opplever situasjonen som mobbing. Når jeg tenker tilbake til ulike situasjoner på grunnskolen som voksen, innser jeg at jeg også kan ha deltatt i en indirekte form for mobbing, uten å selv være klar over det. Ut fra min egen erfaring, var ikke hensikten min å gjøre skade på offeret når jeg ekskluderte andre, men å selv opprettholde min egen status. Samtidig følte jeg at det jeg gjorde var rett, fordi jeg var ikke alene om det.

Roland og Idsøe (2001) skriver at Heinemann (1973) hevdet at mobbing er en slags gruppeagresjon rettet mot en jevnaldrende som er betraktet som en avviker på en eller annen måte. Han betraktet denne alle-mot-en-agresjonen som reaktiv, da de vanligvis normale og fredelige gruppe medlemmene ble kollektivt irritert eller provosert av den utenforstående. Det viser seg imidlertid at flertallet av mobbeofre kan beskrives som ganske usikre, engstelige og ikke-aggressive (Olweus, 2000). Det er derfor vanskelig å tro at de fleste mobbeepisoder har oppstått på grunn av provokasjoner eller trusler rettet mot mobberne. Noen få ofre kan være provoserende eller irriterende for jevnaldrende (Olweus, 2000), men selv her er kanskje ikke mobberne hovedsakelig sinte. Slike barn kan være lette mål for proaktivt aggressive barn (Sutton et al., 1999 i Roland & Idsøe, 2001). Roland & Idsøe skrev i 2001 at det ikke var direkte empiriske bevis for at mobbing kan klassifiseres som overveiende reaktiv eller proaktiv aggresjon. I likhet med dem har jeg hatt vanskeligheter med å finne litteratur som inneholder dette. Men i nyere tid skriver Moen: «Typisk for mobbing er at den er uprovosert og målbevisst, og dermed en type proaktiv aggresjon» (Moen 2015, s. 22).

3.3.1 Aggresjon blant gutter og jenter

Forholdet mellom reaktiv aggressivitet og involvering innen mobbing er ikke særlig ulikt for gutter og jenter (Roland & Idsøe, 2001). Roland og Idsøe (2001) påviste i en studie at maktrelatert proaktiv aggressivitet utgjør en større forutsetning for å være involvert i mobbing for gutter enn for jenter, og tilhørighetsrelatert proaktiv aggressivitet er en større forutsetning for jenter enn for gutter. (s. 459). Dette kan kanskje kaste lys over de formene for mobbing gutter og jenter utøver. Fysisk mobbing er vanligere for gutter enn jenter (Rivers & Smith, 1994, s. 362; Roland & Vaaland, 2006, s. 9; Roland, 2007, s. 80; Smith, 2011, s. 46). Begge kjønn bruker erting, samtidig som utfrysning relativt sett er mer brukt av jenter enn gutter (Roland, Parada i Roland 2007 s. 80; Roland & Vaaland, 2006, s. 9). Disse funnene er ganske konsistente med den vanlige konklusjonen fra tidligere forskning av kjønnsforskjeller, som sier at makt og dominans er viktigere for gutter og menn enn for jenter og kvinner, mens intime relasjoner og tilhørighet er viktigere for kvinner enn for menn (Holter, Maccoby & Jacklin i Roland & Idsøe, 2001, 459; Roland, 2007, s. 80). Simmons (2002) skriver likevel at mobbende jenter får en følelse av makt og spenning fra å ekskludere en av deres egne (Simmons, 2002, s. 135). Det kan altså diskuteres om jenter kanskje også mobber på grunn av et behov for synlighet som er knyttet til et ønske om makt (Catanzaro, 2011, s. 86-87).

4.0 Teoretisk drøfting

4.1 Hvordan er mobbeatferd kjønnet?

Det har vært relativt konsistente funn i forskning om at gutter både blir mobbet og mobber andre i mer omfattende grad enn det som gjøres overfor og av jenter. I 2018 derimot, var det jenter som lå høyest på andelen av de som ble mobbet på grunnskolen i Norge, mens det var flest gutter som svarte at de mobbet andre (Wendelborg, 2019, s. 7). En studie ble utført av Griezler mfl. (2012) for å utforske om frekvensen på mobbing varierte mellom kjønn. Studiet ble utført på 803 elever på 12 til 17 år. Resultatet antydte at gutter generelt deltok i og var offer for tradisjonell mobbing i betydelig større grad enn jenter (Griezler et al., 2012, s. 451). En studie utført av Hoertel, Strat, Lauvaud og Limosin. endte med lignende resultater. Her antydte resultatene også at sannsynligheten for å være involvert i mobbing var betydelig høyere for gutter enn jenter (Hoertel et al., 2011). Det har også blitt påvist at ettersom barn blir eldre, blir det vanligere at både mobbingen og aggresjonen er mer indirekte og relasjonell, og den fysiske mobbingen og aggresjonen blir mer uvanlig. Dette gjelder hos både gutter og jenter (Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992 i Smith, 2011, s. 46).

Ifølge Roland (2007) er det forskjell mellom gutter og jenter når det kommer til valg av hvem de mobber. Jentene mobber i overveiende grad jenter fra sin egen klasse, mens gutter mobber både barn fra egen klasse og barn fra andre klasser. I tillegg mobber gutter både jenter og gutter, vel å merke mest gutter, fra egen klasse. Han hevder at disse forskjellene i valg av mobbeoffer trolig skyldes at utfrysing, mobbemetoden mest brukt av jenter, krever nært kjennskap mellom mobber og mobbeofferet, i tillegg tiltrekning fra mobbeofferet til plagerne. Makt demonstrasjoner, som er vanligere hos gutter, krever ikke dette i samme grad (Roland, 2007, s. 80). Også kjønnsforskjellene i valg av mobbeoffer kan altså muligens forklares ved kjønnsforskjellene knyttet til de to dimensjonene ved proaktiv aggressivitet. Fox mfl. skriver at gutter som blir mobbet, vanligvis blir mobbet av andre gutter, samtidig som jenter melder om å bli mobbet av både jenter og gutter (Whitney & Smith i Fox, Jones, Stiff & Sayers, 2014, s. 360). Dette samsvarer med Roland (2007) sine funn om hvilke kjønn gutter og jenter plager når de mobber andre. Hvis mobbeoffer som er jenter blir mobbet av både gutter og jenter, kan det tenkes at særlig jenter blir mobbet både direkte og indirekte. Prinstein et al. (2001) skriver at barn som blir mobbet gjennom både direkte og indirekte aggresjon, har mer

sannsynlighet for depresjon og ensomhet, i forhold til barn som kun blir mobbet på bare en måte. I og med at jenter blir mobbet av både gutter og jenter, mens gutter hovedsakelig blir mobbet av andre gutter, er det logisk at jenter er det kjønn som blir mobbet mest på grunnskolen i Norge. Dessuten mister jenter oftere enn gutter selvtillit som følge av mobbing. (Simmons; O'Neil i Catanzaro, 2011, s. 85). Ifølge Myklebust viser flere studier at sammenhengen mellom mobbing og symptomer på depresjon, angst og selvmordstanker er sterkere hos jenter enn hos gutter (Vatn et al. i Myklebust, 2015, s.18)

I en studie som presenteres i artikkelen «Teenagers' Explanations of Bullying» kommer det frem at jenter i større grad skylder mobbehendelser på de som mobber andre, samtidig som at gutter i større grad skylder på den som blir utsatt for mobbing. Det anser forskerne som viktig å kjenne til når mobbehendelser skal utredes og tiltak settes i stand (Thornberg & Knutsen, 2011 i Frånberg, 2013, s. 54). Olweus (2000) sin modell samsvarer med dette, og sier at gutter viser lite medfølelse for medelevene de ofrer, at gutter har et mer positivt syn på vold enn de fleste, at gutter som mobber har problemer med sinnehåndtering og impuls kontroll, og at gutter er gode til å snakke seg ut av situasjoner. Modellen hevder at gutter som regel ikke setter seg inn i andres ståsted, fordi de prioriterer sine egne mål og interesser. Jenter som mobber derimot, hevder Brown (2003), at ofte snakker om ofrene på måter der de synes synd på dem og er triste over utfallet til den krenkende oppførselen deres.

4.1.1 Mobber jenter mer indirekte?

Kvam (2014) skriver at indirekte mobbing kan forekomme hos begge kjønn, men det er vanligere hos jenter. Det er en utbredt oppfattelse blant forskere om at gutter har en tendens til å delta i fysiske eller verbale former for mobbing, og jenter plager vanligvis andre jenter gjennom utnyttelse av vennskap med relasjonell og sosial mobbing (Remillard & Lamb i Catanzaro, 2011, s. 85; Eriksen & Lyng, 2015, s. 8; Frånberg i Wendelborg, 2019, s. 7). Det har blitt utført flere studier av mobbeteknikkene til gutter og jenter og eventuelle ulikheter, som bekrefter dette. Blant annet samsvarer funnene fra Crick og Grotpeter (1995) sin studie med teorien om at jenter utøver mest indirekte aggresjon og gutter utøver mer direkte aggresjon. (1995, s. 721). I en studie utført av Björkqvist et al. (1992) måltes mobbeoppførselen til to forskjellige aldersgrupper med 17 barn med omtrent like mange gutter og jenter per gruppe. I begge aldersgruppene scoret gutter høyere på gjenstander

relatert til direkte aggresjon, og jenter scoret høyere på gjenstander relatert til indirekte aggresjon (Björkqvist et al., 1992). I en lignende studie utført av Rivers og Smith (1994) ble mobbeforskjellene mellom gutter og jenter i både grunnskole og videregående skole målt. Forskerne oppdaget at generelt, direkte fysisk mobbing var mer vanlig blant gutter enn jenter (Rivers & Smith, 1994, s. 362). Rivers og Smith (1994) skriver at jenter rapporterte generelt flere hendelser ved indirekte mobbing enn gutter (s. 362).

4.1.1.1 Hvorfor forekommer indirekte mobbing oftere blant jenter?

Lagerspetz et al. (1988) foreslo at jenter er mer tilbøyelige til å bruke sosial og relasjonell aggresjon på grunn av den sosiale strukturen deres. Skjult mobbing er tett knyttet opp mot vennsrelasjoner og sosial posisjon (Myklebust, 2015, 2. 14) på den måten at det ofte blir initiert og opprettholdt i vennegjenger (Catanzaro, 2011). For jenter er det vanligere med færre, nære og sterke relasjoner mellom venner, men hos gutter er det vanlig med større og mer diffuse sosiale nettverk (Owens et al.; Rivers & Smith; Maccoby i Card et al., 2008, s. 1186; Bendixen i Kvam, 2014). Derfor kan det tenkes at det å true eller manipulere disse vennskapene og sosiale nettverkene, kan gjøre mer skade for kvinner enn det kan for menn (Björkqvist et al., 1992; Lagerspetz et al., 1988; Crick et al. i Card et al., 2008, s. 118), fordi det truer samspillet jenter verdsetter mest (Brown, 2003 i Catanzaro, 2011). Det er viktig for jenter å bli sett og beundret i vennegruppen, og mobbing kan utløses av faktorer som misunnelse og redsel for å miste posisjon og status (Myklebust, 2015, s. 14).

I tillegg har kvinner en tendens til å ha større bekymringer for mellommenneskelige problemer, noe som kan gjøre dem mer tilbøyelige til å reagere negativt på relasjonsproblemer (Crick et al., 2001). Jenter er genuint opptatt av relasjoner fra de er små, og finner seg tidlig bestevenninner å klamre seg til (Flack i Landsend, 2012). Kvinner kan altså være predisponert for å bruke indirekte aggresjon fordi de modnes raskere verbalt enn menn (Lagerspetz et al., 1988). Fordi kvinner har en tendens til å tilegne seg muntlige ferdigheter på et tidligere stadium, kan bruk av indirekte aggresjon bli enklere for dem (Björkqvist et al., 1992).

4.1.2 Motstridende resultater

Senere studier utført av blant annet Card mfl. (2008), Crick & Nelson (2002) og Prinstein et al. (2001) har funnet motstridende resultater til de ovennevnte studiene. I Prinsteins studie rapporterte gutter en betydelig høyere mengde utøvelse av åpen aggresjon i forhold til jenter.

Samtidig rapporterte gutter og jenter tilsvarende bruk av relasjonell aggresjon (Prinstein et al., 2001). En lignende studie utført av Crick og Nelson (2002) støtter funnene til Prinstein et al. (2001). I studien rapporterte Crick og Nelson (2002) at menn brukte fysisk og relasjonell aggresjon med lignende frekvens, mens kvinner hovedsakelig brukte relasjons aggresjon alene. Disse to studiene støtter de ovennevnte studiene ved at jenter bruker indirekte/relasjonell aggresjon mer enn direkte aggresjon når de mobber. Men at gutter brukte indirekte aggresjon like mye som direkte aggresjon, var ikke tidligere kjent (Crick & Nelson, 2002; Prinstein et al., 2001). Denne studien belyser tanken om at indirekte mobbing kanskje ikke bare er «jentegreier», men også er omtrent like vanlig blant gutter.

Card et al. (2008) utførte en analyse av 148 uavhengige aggresjonsstudier, der de forsket på til sammen 73 498 barn og unge, presentert i 165 rapporter, for å utforske kjønnsforskjellene innen utøving av aggresjon. Denne metastudien tilbakeviser den utbredte feiloppfatningen om at indirekte aggresjon er en kvinnelig form for aggresjon. Metastudien viser at gutter har en tendens til å utøve mer direkte aggresjon enn jenter, men det er liten kjønnsforskjell i indirekte aggresjon (funnet om at jenter utfører mer indirekte aggresjon enn gutter var statistisk betydelige, men uvesentlige i stort omfang). Denne konklusjonen angående hvor få kjønnsforskjeller som finnes innen indirekte aggresjon utfordrer de vanlige fremstillingene, som sier at denne formen for aggresjon blir mer utøvd av jenter enn gutter (Björkquist et al.; Crick i Card et al., 2008, s. 1203). I stedet kan indirekte aggresjon betraktes som en aggresjonstype, og dermed en mobbetype, som er mer jevnlig utøvd av både jenter og gutter enn direkte aggresjon. (Card et al., 2008, s. 1203-1204).

4.1.2.1 Vold hos jenter

Card et al., hevder at fraværet av kjønnsforskjeller når det kommer til indirekte aggresjon kan antyde at direkte aggresjon, som blir sett på som et problem hovedsakelig blant gutter, også er et problem blant jenter (2008, s. 1204). Gavin og Porter skriver at fysisk aggresjon blant kvinner og jenter har blitt mer utbredt enn før. Dette kan for eksempel tydes fra kvinnelig idrett, media som er rettet mot eller som inkluderer kvinner og kvinnelig kriminalitet (UK Home Office, 2012; US Bureau of Justice Statistics, 2014 i Gavin & Porter, 2014).

En studie utført av Pepler mfl. (1998) viste at jentenes fysiske plaging ofte foregår på et uoversiktlig vis, som kan være svært vanskelig for andre å registrere. De som mobbet passet på at de var raske i bevegelsene rundt offeret, med klyping og dytting. De passet bevisst på å

kun gjøre det når de voksne så en annen vei, så de ikke skulle bli oppdaget. Dessuten var den fysiske mobbingen kun voldshandlinger som ikke etterlatte synlige sår eller arr. Den som ble mobbet, kunne imidlertid aldri føle seg trygg i forhold til når neste stikk kom. Kanskje det kan brukes som et argument for at jenter er mer voldelige enn man tror?

Björkquist (2018) argumentet for at gutter vanligvis scorer høyere innen aggresjon enn jenter gjør i undersøkelser, og at det derfor ikke er overraskende at nivået deres innen indirekte aggresjon fortsatt kan være likt jentenes, selv om indirekte aggresjon ikke er deres foretrukne form for mobbing. Likevel er det, som tidligere nevnt, mye tvil om at gutter egentlig er mer aggressive enn jenter.

Samtidig som mye mobbing forekommer mer indirekte og skjult gjennom baksnakking og ekskludering – kan den også foregå gjennom sosiale medier. Det er mulig at elever har inkludert slike former for mobbing i besvarelser i større grad i de senere år enn før, og at dette delvis kan forklare reduksjonen av kjønnsforskjeller (Wendelborg, 2019, s. 7).

4.1.2.2 Hvorfor går indirekte mobbing blant gutter under radaren?

Eriksen og Lyng (2015) utførte i forbindelse med Arbeidsforskningsinstituttet og NOVA en studie av grunnskoleelevers psykososiale miljø, på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. De utforsket virksomme strategier og utfordringer med å skape gode psykososiale miljø i grunnskolene. I tillegg utforsket de hvordan fire ulike skolemiljøprogrammer brukes i skolen, og hvordan programmene har evaluert intervensjonene sine. Dette gjorde de gjennom å utføre kvalitative gruppeintervjuer med lærere og ledere på 20 forskjellige skoler, i tillegg til å gjøre feltarbeid med observasjoner i seks klasser og gruppeintervjuer med elever i klassene.

Eriksen og Lyng hevder at ansatte på skolene kan ha oppfatninger om at ulik problematferd er typisk kjønnet, noe som kan gjøre at hendelser går under radaren til de ansatte, og oppfatningene kan dermed hindre dem i å kjenne igjen krenkelser. Studien viser at særlig relasjonell aggresjon oppfattes ulikt blant gutter og jenter. Ansatte oppfatter oftest relasjonell aggresjon som «jentegreier» som må håndteres øyeblikkelig og kontinuerlig for å unngå at det utvikler seg til store konflikter og krenkelser, som de refererer til som «jentedramaer».

Samtidig oppfatter de ansatte det som at gutter ikke har tilsvarende utfordringer, men at de «ordner opp der og da». Elevintervjuer ga grunnlag for en alternativ fortolkning: At guttene i større grad lider i stillhet og «biter det i seg» når de er offer for relasjonell aggresjon, i stedet

for å melde fra (Eriksen & Lyng, 2015, s. 9). Eriksen støtter denne teorien og legger til at det er viktig at personaler på skoler er observante på at slike former for mobbing og krenkelser også rammer gutter. Selv om også gutter blir plaget av verbal mobbing i form av negative kommentarer, oppfatter voksne det som, tøff, men typisk og harmløs guttesjargong, og det blir dermed ikke tatt tak i. (Eriksen, 2016). Eriksen og Lyng viser at kjønnete uttrykk som «jentegreier» eller «jentedrama» kan frarøve problemet tyngde, og føre til at en ser forbi at «jentedrama» kan inneholde svært forskjellige fenomener med ulike uttrykksformer og årsaker. Det kan også føre til at en overser tilsvarende hendelser og dynamikker blant gutter (Eriksen & Lyng, 2015, s. 10).

4.2 Hva er årsakene til at mobbeatferd er kjønnnet?

Betyr det at gutter mobber mer enn jenter, at gutter er mer aggressive enn jenter? Flere forskere begynner å vise tvil til dette. Blant annet skriver Simmons (2002) at jenter kan utøve like mye aggresjon som gutter, men at den muligens er vanskeligere å oppdage blant jenter. Eventuelle ulikheter i aggresjon hos gutter og jenter kan forklares som et samspill mellom miljømessige og biologiske komponenter. Hun forklarer at aggresjon er biologisk betinget, men at måten den fremvises på er innlært. Dette peker i retning av en kombinasjon av ytre påvirkninger og indre personlighetsfaktorer, som for eksempel kjønnsrollene i samfunnets normer (Svaleryd, 2004), eller barnets oppvekstvilkår i hjemmet. Et eksempel på dette kan være Endendijk mfl. (2016) sin undersøkelse, som viste at dersom fedre brukte fysisk kontroll over barna, ble de modeller for aggressiv oppførsel, og barna endte opp med større aggresjonsproblemer etter hvert.

4.2.1 Kulturelle oppfatninger / forventninger

Det er verdt å sette spørsmål til hvorfor oppfatningen om at jenter er mye mer indirekte aggressive enn gutter er så utbredt. En forklaring kan være at oppfatningen muligens har spredd seg gjennom sosiale forestillinger som gjennomsyrer ulike medier. (Foss, 2008). Det kan muligens dermed ha påvirket oppfatningene og holdningene våre. Barn får også med seg kjønnsroller som er spredd gjennom filmer, bøker, reklamer og sanger. De blir dermed påvirket av kulturelle forestillinger som sier hva det er å være en jente eller en gutt, og fortsetter med kjønnsstereotypisert lek og samspill (Thorne, 1993, s. 2). Thorne skriver at

gutter og jenter ikke nødvendigvis er så ulike i bunn og grunn. Videre hevder hun at hvis de er det, er det ikke fordi de er født ulike, men fordi de er blitt formet slik, gjennom sosialisering.

Studier har undersøkt voksnes oppfatninger av aggresjon utført av gutter og jenter. Et gjennomgående resultat er at gutters aggresjon oppfattes som mer aggressiv og mindre akseptabel enn aggresjon utført av jenter, og aggresjon mot jenter oppfattes mer negativt enn tilfeller der offeret er mannlig (Harris & Knight-Bohnhoff, 1996). Videre arbeid med voksnes oppfatninger av aggresjon har vist at det ikke bare er aggresjon, men også typen aggresjon som kan være kjønnsstereotypisert. Basow, Cahill, Phelan, Longshore og McGillicuddy-DeLisi (2007) undersøkte ungdommers oppfatninger av fysisk og relasjonell aggresjon mellom elever. Det kom fram at aggresjon av gutter mot jenter ble ansett som minst akseptabelt. Selv om fysisk aggresjon av menn ble vurdert mer negativt enn den samme oppførselen av kvinner, oppstod det motsatte mønsteret for relasjonell aggresjon - kvinnelig relasjonell aggresjon ble vurdert som mindre akseptabel og mer skadelig enn relasjonell aggresjon av menn.

4.2.1.1 Kulturelle årsaker til jenter at jenter mobber mindre direkte

Slike kjønnsnormer kan også være en mulig forklaring for at jenter mobber mindre direkte enn gutter. Fra barn blir født og tilegnet et kjønn, blir de altså møtt av både sosiale og kulturelle forventninger og normer fra samfunnet tilknyttet kjønn (Svaleryd, 2004, s. 26). Jenter skal være særlig snille, flinke, høflige og hjelpsomme. Det kan tenkes at samfunnets forventninger og normer for jenter og væremåten deres kan gis som en mulig forklaring til at jenter kan kvi seg mot å delta i åpne eller direkte mobbing og konflikter. Man kan argumentere for at det er naturlig at dette kan lede til i frykt for å motta eventuell kritikk fra omgivelsene, når dette går mot forventningene og normene. Dermed, vil aggressiviteten deres heller uttrykkes gjennom metoder, som i stedet for å være fysiske, er mer skjulte og indirekte. Catanzaro (2011) bekrefter denne teorien, og skriver forskning viser at det ikke forventes av jenter å uttrykke sinne eller å tydelig vise makt over sine venner. Det samme argumenter statsviteren Rachel Simmons for i boken «Flickors vrede: om vennsapsrelasjoner och mobbning» (2002). Hun hevder at jenters aggressivitet utgjør en skjult kultur. Fremfor å slåss med knyttnever, gjør de det med relasjoner og med kroppsspråket. Videre skriver hun at jenter har kodekser seg imellom, med hensikt i å markere hvem som er en del av gjengen og av

fellesskapet, og hvem som ikke er det. Sett ut fra studiene som har blitt tidligere nevnt, er det grunn for å vurdere om dette muligens gjelder gutter i like stor grad.

4.2.1.2 Kulturelle årsaker til at gutter mobber mer direkte enn jenter

Som også tidligere nevnt har tidligere forskning lenge vist at gutter har både blitt mobbet og mobbet andre i større grad enn det som har blitt gjort av og overfor jenter, og at gutter benytter mer direkte og åpen mobbing enn jenter. Wendelborg (2019) hevder at det kan forklares av det sterke fokuset på fysisk aggresjon når en snakker om eller tenker på mobbing. Han skriver: «Gutter er mer fysisk, åpent aggressive enn jenter og uttrykker mer sinne både verbalt, via ansiktsuttrykk og andre nonverbale uttrykksformer, i tillegg til at de er mer intense i sitt uttrykk av sinne enn jenter» (Crick og Zahn-Waxler, Espelage mfl., Hubbard, Pellegrini og Long i Wendelborg, 2019, s. 7). Når det gjelder gutter, er det som nevnt, en sosial norm for dem å være åpent aggressive og å vise dominans. De skal være tøffe, aktive og dominerende (Svaleryd, 2004). Det er mulig at det er derfor gutter mer enn jenter utøver direkte aggresjonsformer innen mobbing (Lagerspetz et al., 1988). Man forventer dessuten at gutter skal være mer fysiske enn jenter, og at de har et større behov for å bevege seg (Svaleryd, 2004, s. 28). Myklebust (2015) skriver at gutter ofte dømmer hverandre etter evnen til å forsvare seg og fysiske ferdigheter, heller enn etter personlige kvaliteter. Det betyr mye å ha ferdigheter i aktiviteter som fotball, basketball og lignende, og medelever som ikke når opp, faller utenfor.» (Myklebust, 2015, s. 21). Kanskje dette er delvis utgjør grunnen til at sosial ekskludering faktisk er like vanlig hos gutter som hos jenter. Fordi det muligens oppleves som «deres egen feil» når de ikke når opp, og det dermed ikke blir registrert som mobbing.

Berke mfl. (2015) foreslår at aggresjon kan fungere som en psykologisk hjelp fra gutters kjønnsrollekonflikter. Det kan brukes som et middel til å takle fortvilelsen som kommer fra presset for å overholde de harde oppmuntrede og frarådede sosiale normene som de blir utsatt for daglig av samfunnet. Selv om de skriver dette kun om gutter, kan det tenkes at dette muligens kan gjelde for jenter også.

4.2.2 Biologiske årsaker

Forskere har i flere år forsøkt å finne forklaringer for hvorfor barn mobber. Gjennom teksten har det allerede blitt drøftet en del rundt dette. Simmons (2002) skriver at frykten for å bli avvist og ensom, og fryden over å være inkludert, kan få enhver til å utøve krenkelser mot andre. Hun beskriver det som en type overlevelsesinstinkt som tar overhånd. Det er flere forskere som argumenterer for at årsakene bak mobbing kan være biologisk betinget.

Björkquist (2018) skriver at det er genetiske komponenter innen både direkte og indirekte aggresjon (2018). I følge Tackett *mfl.* følger det i det tilfellet med at begge former for aggresjon må ha evolusjonære fordeler (i Björkquist, 2018). Vaillancourt (i Björkquist, 2018) kobler det direkte til kjønnes konkurranse for en partner. Kjønnforskjeller innen mobbing, og som innen aggresjon generelt, kan forklares med hensyn til våre evolusjonære røtter, eller mer presisert: seksuell seleksjon (Smith, 2007). Dette er en evolusjonsteori som handler om at enkelte individer innen en art formerer seg mer enn og overlever bedre enn andre individer i samme populasjon (Voje, 2013). Videre er det snakk om egenskaper som hjelper individer til å nedkjempe rivaler av samme kjønn, og dermed øker egen sjans i konkurransen for partnere (Stenseth, 2016). Smith (2002) argumenterer altså for at mobbing kan fungere som effektive strategier for å skade statusen eller omdømmet hos andre menn eller kvinner, (Pellegrini og Archer i Smith, 2002) og i tillegg gjør mobberen selv mer tiltrekkende overfor det motsatte kjønn, i henhold til stimuleringene med proaktiv aggresjon; makt og tilhørighet. Smith (2002) presiserer at dette perspektivet på ingen måte forsvarer moralen i mobbing, og det finnes også evolusjonære røtter til gjensidighet og rettferdighet (Trivers i Smith, 2011, s. 48).

5.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å svare på følgende problemstilling: «Hvilken betydning har (forholdet mellom) kjønn og aggresjon for hvordan mobbing komme til uttrykk hos barn i grunnskolen?». Forskning på dette feltet viser få helt klare tendenser eller sikre konklusjoner. Når det gjelder kjønnforskjeller knyttet til direkte og indirekte mobbing er funnene inkonsistente. likevel virker det som at det finnes kjønnforskjeller innen aggressiv oppførsel, og dermed innen mobbing. Men flere store metaanalyseer som er gjort i nyere tid tyder på at ulikhetene mellom gutter og jenter ikke er så store som man tidligere har trodd (Flack i Foss, 2008). Som følger av resultater fra flere aggresjonsundersøkelser gjennom årene ser det ut til

at gutter og jenter mobber like mye i verbal form, mens det er stor enighet i at gutter er mer fysisk og jenter mer indirekte aggressive (Österman et al. i Björkquist, 2018). Når det gjelder totale aggresjonsresultater, er gutter generelt mer aggressive enn jenter. Ifølge meta-analysen av Card mfl. (2008), viser de, i rådata, praktisk talt like mye indirekte aggresjon som jenter gjør. Likevel, siden jenter i behandlede data tydeligvis viser mer indirekte aggresjon enn gutter, tyder det riktignok på at indirekte og skjult aggresjon og mobbing er mer typisk for jenter.

Til tross for at flere av disse metastudiene viser at gutter utøver like mye indirekte mobbing som jenter, er det lite forskning å finne om det, og det meste innen litteratur, skriver fortsatt hovedsakelig om direkte mobbing som hovedsakelig blant gutter, og indirekte mobbing som «jentemobbing». Det virker imidlertid som at jenter muligens er mer voldelige når det kommer til mobbing, og at gutter muligens utøver mer indirekte aggresjon enn som vanligvis er trodd. Dette bør muligens forskes mer på, for mer tydelige og sikre konklusjoner. I dag gjennomføres det hundre til to hundre studier hvert år, og et Oria-søk etter «bullying in schools» gir 43 141 resultater, samtidig som google viser 376 000 000 stk. Dette antyder at vi vet mer om mobbing nå enn noen gang. Monks og Coyne (2011) skriver at det meste av forskningen av mobbing er rettet mot skolearenaer. Det virker midlertid som at det er likhetstrekk mellom mekanismene i mobbing på ulike arenaer, som på nettet, på institusjoner, i arbeidslivet, i barnehagen og hjemme. Videre skriver de at vi vil se en større utveksling som vil gjøre vår forståelse av mobbing bedre i fremtiden. Det kan være logisk å vurdere om en bør regulere måten en mobber med mobbing på etter ulike kjønn, og å for eksempel vurdere de ulike tiltakene som er satt i gang på skoler fra dette. Pepler mfl. (2004) skriver at mobbeprogrammer i fremtiden bør ta i betraktning kjønnsforskjellene som ulike forskningsfunn har avdekket, særlig med hensyn til indirekte og skjult mobbing, som oppleves for mange som vanskelig å registrere og gripe tak i. I tillegg understreker Pepler mfl. verdien av å utvikle tiltak som kan gjøre nytte av de mellommenneskelige evnene som utnyttes for å utøve indirekte aggresjon og mobbing (2004).

6.0 Litteraturliste

- Basow, S. A., Cahill, K. F., Phelan, J. E., Longshore, K., & McGillicuddy-DeLisi, A. (2007). Perceptions of Relational and Physical Aggression among College Students: Effects of Gender of Perpetrator, Target, and Perceiver. *Psychology of Women Quarterly*, 31(1), 85–95. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00333.x>
- Berke, D. S., Wilson, L., Mouilso, E., Speir, Z. & Zeichner, A. (2015). Isolating the Gendered Component of Men's Physical Aggression. *Sex Roles*, 72(11-12), 509-520. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0488-7>
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys Fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18(2), 117-127. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3)
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current opinion in psychology*, 19, 39-42. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.030>
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185–1229. <http://dx.doi.org.galanga.hvl.no/10.1111/j.1467-8624.2008.01184.x>
- Catanzaro, M. F. (2011) Indirect aggression, bullying and female teen victimization: a literature review. *Pastoral Care in Education*, 20(2), 83-101. <https://doi.org/10.1080/02643944.2011.573495>
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722. <https://doi.org/10.2307/1131945>
- Crick, N. R., Nelson, D. A., Morales, J. R., Cullerton-Sen, C., Casas, J. F., & Hickman, S. E. (2001). Relational victimization in childhood and adolescence: I hurt you through the grapevine. I J. Juvonen & S. Graham (Red.), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and the victimized* (s. 196-214). New York: Guilford Press.
- Dalland, O. (2013). *Metode og oppgaveskriving*. (5.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Endendijk, J. J., Groenveld, M. G., van der Pol, L. D., van Berkel, S. R., Hallers-Haalboom,

- E. T., Kranenburg, M. J. B. & Mesman, J. (2016). Gender Differences in Child Aggression: Relations with Gender-Differentiated Parenting and Parents' Gender-Role Stereotypes. *Child Development*, 88(1), 299-316. <https://doi.org/10.1111/cdev.12589>
- Eriksen, I. M. & Lyng, S. T. (2015). Skolers arbeid med elevenes psykososiale miljø: Gode strategier, harde nøtter og blinde flekker (NOVA rapport 14/15). Hentet fra <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/skolers-arbeid-med-elevenes-psykososiale-miljo.pdf>
- Foss, A. S. (2008). Gutter og jenter mobber likt. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/skole-og-utdanning-barn-og-ungdom-sosiologi/gutter-og-jenter-mobber-lik/958784>
- Fox, C. L., Jones, S. E., Stiff, S. E. & Sayers, J. (2014). Does the gender of the bully/victim dyad and the type of bullying influence children's responses to a bullying incident?. *Aggressive behaviour*, 40(4), 359-368. <https://doi.org/10.1002/ab.21529>
- Frånberg, G-M. (2013). Flickor, pojkar och kränkningar. I Skolverket (Red.), *Kränkningar i skolan*. (s. 52-66). Stockholm: Skolverket.
- Gavin, H. & Porter, T. (2014). *Female Aggression*. USA/Storbritannia: John Wiley & Sons, Inc.
- Griezel, L., Finger, L. R., Bodkin-Andrews, G. H., Craven, R. G., & Yeung, A. S. (2012). Uncovering the structure of and gender and developmental differences in cyber bullying. *The Journal of Educational Research*, 105(6), 442-455. <https://doi.org/10.1080/00220671.2011.629692>
- Gustavsson, U. (2004). Skolen som arena for sosionomer. *Embla*, 9(8), 18-25. Hentet fra <https://fontene.no/skolen-som-arena-for-sosionomer-6.47.12242.d3f1fcd476>
- Harris, M. B. & Knight-Bohnhoff, K. (1996) Gender and aggression II: Personal aggressiveness. *Sex Roles*, 35(1-2), 27-42. <https://doi.org/10.1007/BF01548173>
- Hoertel, N., Strat, Y. L., Lavaud, P., & Limosin, F. (2011). Gender effects in bullying: Results from a national sample. *Psychiatry Research*, 200(2-3), 921-927. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2012.03.036>
- Høistad, G. (1999). *Mobbing: ei bok om å forebygge, oppdage og stoppe mobbing*. Oslo: Forlaget Fag og Kultur
- Kvam, M. (2014, 19. november). Skjult mobbing. *NHI*. Hentet fra <https://nhi.no/psykisk-helse/psykiske-lidelser/skjult-mobbing-indirekte-aggresjon/?page=all>
- Lagerspetz, K. M. J., Björkqvist, K., & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of

- females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12-year-old children. *Aggressive Behavior*, 14(6), 403-414. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1988\)14:6<403::AID-AB2480140602>3.0.CO;2-D](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1988)14:6<403::AID-AB2480140602>3.0.CO;2-D)
- Landsend, M. (2012, 31. august). De sprer stygge rykter og baksnakker andre jenter – Mobber i skjul for å kvitte seg med konkurrenter. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/tema/de-sprer-stygge-rykter-og-baksnakker-andre-jenter/63128795>
- Læringsmiljøsenderet. (2017, 14. juni). Mobbing – kort om former, aktører og kontekst. Hentet fra <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/mobbing/hva-er-mobbing/mobbing-kort-om-former-aktorer-og-kontekst-article116293-21204.html>
- Macklem, G. L. (2003). *Bullying and teasing - social power in children's groups*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Merrell, K. W., Buchanan, R., & Tran, O. K. (2006). Relational aggression in children and adolescents: a review with implications for school settings. *Psychology in the schools*, 43(3). <http://dx.doi.org/10.1002/pits.20145>
- Moen, E. (2015). *Slik stopper vi mobbing – en håndbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- Monks, C. P. (2011). Peer-victimization in preschool, I C. P. Monks & I. Coyne (Red.) *Bullying in different contexts* (s. 12-35). <https://doi.org/10.1017/CBO9780511921018.002>
- Monks, C. P. & Coyne, I. (2011) A history of research into bullying. I C. P. Monks & Coyne (Red.), *Bullying in different contexts* (s. 1-11). <https://doi.org/10.1017/CBO9780511921018.001>
- Myklebust, K. (2015). *Skjult mobbing i skolen*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Odland, A. M. (2018, 2. oktober). Denne skolen har tolv miljøterapeuter i stedet for assistenter. *Fagbladet*. Hentet fra <https://fagbladet.no/nyheter/denne-skolen-har-tolv-miljoterapeuter-i-stedet-for-assistentene-6.116.581437.405c769aa3>
- Oltedal, S. (2013). *Kjønnsperspektiv i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Olweus, D. (2000). *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag
- Olweus, D. (2017, 30. april). Mangelfullt om mobbing. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/x65PR/Mangelfullt-om-mobbing--Dan-Olweus->
- Olweus, D. & Roland, E. (1983). *Mobbing: Bakgrunn og tiltak*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet
- Opplæringsloven. (2002). Retten til ett trygt og godt skolemiljø (LOV-1998-07-17-61).

- Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11?q=%C2%A7%209%20A-2#KAPITTEL_11
- Owens, L., Shute, R., & Slee, P. (2000). "Guess what I just heard!": Indirect aggression among teenage girls in australia. *Aggressive Behavior*, 26(1), 67-83.
[http://dx.doi.org/10.1002/\(SICD\)1098-2337\(2000\)26:1<67::AID-AB6>3.0.CO;2-C](http://dx.doi.org/10.1002/(SICD)1098-2337(2000)26:1<67::AID-AB6>3.0.CO;2-C)
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Roberts, W. L., (1998). Observations of aggressive and nonaggressive children on the school playground. *Merrill - Palmer Quarterly*, 44(1), 55-76. Hentet fra <https://search.proquest.com/docview/230109533?accountid=15685>
- Pepler, D., Smith, P. K., & Rigby, K. (2004). Looking back and looking forward: implications for making interventions work effectively. I P. K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Red.), *Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be?* (s. 307–324), Cambridge: Cambridge University Press.
<http://doi.org/10.1017/CBO9780511584466.017>
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001). Overt and relational aggression in Adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 479-491.
http://dx.doi.org/10.1207/S15374424JCCP3004_05
- Rivers, I. & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behavior and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20(5), 359-368. [http://dx.doi.org/10.1002/1098-2337\(1994\)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-J](http://dx.doi.org/10.1002/1098-2337(1994)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-J)
- Roland, E. (2012). *Mobbings psykologi – Hva kan skolen gjøre?*. (3.utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Roland, E. & Idsøe, T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive behavior*, 27(6), 446-462. <https://doi.org/10.1002/ab.1029>
- Roland E. & Vaaland, G. S. (2003) *Zero, SAFs program mot mobbing: Lærerveiledning*. (2. utg). Stavanger: Senter for atferds forskning, Høgskolen i Stavanger. Hentet fra https://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/13232781/L%C3%A6ringsmilj%C3%B8senteret/Pdf/Mobbing/ZERO_L%C3%86RERVEILEDNING.pdf
- Simmons, R. (2002). *Flickors vrede: om väskapsrelationer och mobbning*. Stockholm, Bokforlaget Forum.
- Smith, P. K. (2011). Bullying in schools: thirty years of research. I C. P. Monks & I. Coyne (Red.), *Bullying in different contexts* (s. 36-60).
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511921018.003>
- Smith, P. K. (2007). Why has aggression been thought of as maladaptive?. I P. H.

- Hawley, T. D. Little & P. C. Rodkin (Red.), *Aggression and Adaptation: The Bright Side to Bad Behavior* (1.utg., s. 65-83). New York: Psychology press. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/292755115_Why_has_aggression_been_the_ught_of_as_maladaptive
- Stenseth, N. C. & Voje, K. L. (2016). Seksuell seleksjon. *Store norske leksikon*. Hentet 20. mai 2019 fra https://snl.no/seksuell_seleksjon
- Svaleryd, K. (2004). *Likeverd: En tanke- og handlingsbok for likestillingsarbeid med barn og Unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Voje, K. L. (2018). Seleksjon. *Store norske leksikon*. Hentet 20. mai 2019 fra <https://snl.no/seleksjon>
- Thorne, B. (1993). *Gender play: Girls and boys in school*. Storbritannia: Open university press
- Wendelborg, C. (2019). Mobbing og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2018/19. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2019/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen-elevundersokelsen-2018_19.pdf
- Øwre, E. C. (2013). Aggresjon i barnehagen. En kvalitativ undersøkelse av pedagogiske ledes opplevelse av aggressiv atferd i barnehagen, sammenliknet med PPT (Mastergradsavhandling, Det Humanistiske Fakultet). Hentet fra <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/185830/%c3%98wre%2c%20Eli%20Christine.pdf?sequence=1&isAllowed=y>